

PRO SCIENTIA ARANYÉRMESEK XV. Konferenciája

2020

Széchenyi István Egyetem, Győr, október 8-10.

Szerkesztette:

Csitei Béla, Szépvölgyi Enikő

Grafikai tervezés:

Szabó Franciska

Felelős kiadó:

Pro Scientia Aranyérmesek Társasága Egyesület

ISBN 978-963-88289-5-8

© Minden jog fenntartva.

Budapest, 2021

TARTALOMJEGYZÉK

Elnöki köszöntő.....	3
Főszerzői köszöntő.....	5
A Pro Scientia Aranyérmesek Társasága Egyesületről.....	6
Bánáti Diána: Az új koronavírus (SARS-CoV-2) és az élelmiszer-biztonság.....	25
Csítei Béla: Mennyiben ruházzuk fel jogalanyisággal a robotot?.....	36
Domsa Zsófia: Trauma és költészet – A 2011. július 22-i terrortámadásra adott irodalmi válaszok.....	46
Gocsál Ákos: Egyéni jellemzők a beszéd hangzásában: kutatás és alkalmazások.....	58
Hohmann Balázs: Egyezség, online? A magyarországi békéltető testületek elektronikus kapcsolattartási lehetőségei a koronavírus járvánnyal érintett időszakban.....	71
Hörömpöli Ádám: Hazardírozás a problémás szerencsejáték használatával, avagy hol marad a hatékony figyelmeztetés?.....	81
Huszty Bálint: Pöszék-e a „sziszegő” csángók?.....	93
Jedlovszky-Hajdú Angéla, Barczikai Dóra: Nanorészecske, polimer és kompozit szálrendszerek előállítása orvosi célokra.....	104
Karácsony-Pálfi Xénia, Spitzmüller Zsolt, Váczy Kálmán Zoltán: Az <i>in vitro</i> szőlőnevelés módszertana.....	116
László Balázs: A királyi jog elemei Szent László és Kálmán törvényeiben.....	128
Mayer Krisztina: A futás, mint a stresszel való megküzdés eszköze a koronavírus idején.....	139
Mecsi Beatrix: Koreai buddhista szerzetesek és a házasság a huszadik század elején.....	147
Nagy Noémi: Ki a nemzetiségi? – Nemzetiségi egyenjogúság a dualizmus kori Ausztriában.....	163
Niklai Patrícia Dominika: Baranyai iskolák a Tanácsköztársaságban.....	171
Szépvolgyi Enikő: Gondolatok az állami gyermekvédelem történetéhez.....	181
Szives Márton Gábor: Marimba magyarul?.....	189
Tóth Enikő: Szemelvények a Széchenyi fürdő tervezéstörténetéből és az épület helye Czigler Győző életművében.....	205
Tóthné Kälbli Katalin, Kaj Mónika, Király Anita, Csányi Tamás: Az életminőség és az egészségközpontú fitességi állapot összefüggése tipikus fejlődésű és sajátos nevelési igényű tanulóknál.....	220

DR. NAGY NOÉMI PHD (2009)

adjunktus, tudományos munkatárs

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Nemzetközi Jogi Tanszék; ELKH-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport
nagynoemi@uni-nke.hu

Nyomtatásban megjelent tudományos közlemények száma 50.

Konferencia-előadásainak száma 35.

Tanulmányok

2010–2015: *doktorandusz, doktorjelölt*

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

2009–2014: *pszichológus*

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

2004–2009: *jogász*

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar (jogelőd: Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar), Nemzetközi Jogi Tanszék

2015–: *óraadó*

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Díjak és kitüntetések

2009: Pro Scientia Aranyérem

2009: OTDK 1. helyezés

Munkahelyek

2019–: *tudományos munkatárs*

ELKH-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport

2016–: *adjunktus*

Legjelentősebb 5 publikáció

NAGY Noémi: Variációk egy témára: A nemzetiségi-nyelvi egyenjogúság szabályozási formái az Osztrák–Magyar Monarchiában, in NAGY

Noémi (szerk.): *Nemzetiségi-nyelvi szuverenitás a hosszú 19. században*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2020, 107–188.

NAGY, Noémi: Language rights of European minorities in the administration of justice, public administration and public services: international developments in 2018, in *European Yearbook on Minority Issues*, 2020, 17. évf., 80–104.

NAGY Noémi: *A hatalom nyelve – a nyelv hatalma: Nyelvi jog és nyelvpolitika Európa történetében*, Dialóg Campus Kiadó-Nordex Kft., Budapest, 2019.

NAGY Noémi: „Nyelvében él a nemzet(iség)”, avagy a magyarországi nemzetiségek nyelvi jogainak alkotmánybírói védelme, in *Fundamentum*, 2019/3–4., 86–98.

NAGY, Noémi: Language rights as a sine qua non of democracy – a comparative overview of the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union, in *Central and Eastern European Legal Studies*, 2018/2., 247–269.

Nagy Noémi

Ki a nemzetiségi? – Nemzetiségi egyenjogúság a dualizmus kori Ausztriában

1. BEVEZETÉS

A nemzetiségi (kisebbségi) hovatartozás megállapításának mikéntje a kisebbségvédelem alapvető kérdése, hiszen a nemzetiségi jogok biztosításának előfeltétele az, hogy tudjuk, egyáltalán ki a nemzetiségi. Jogi szaknyelven fogalmazva, a jogbiztosításhoz szükség van jogalanyra, a kisebbséghez tartozó személyek körének behatárolására. Ez a kérdés minden államban felmerül, amelynek vannak kisebbségei és részükre jogokat kíván biztosítani – így Magyarországon is, amint azt a rendszerváltás után létrehozott Alkotmánybíróság joggyakorlata tanúsítja.²⁶³ Mivel a mai napig uralkodó felfogás szerint a kisebbségvédelem elsődlegesen az állami szuverenitás része, ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy országonként akár gyökeresen eltérő megoldásokkal találkozunk, a nemzetközi jogban jelentkező egységesítő törekvések ellenére. Hogy csak egyetlen példát említsünk: az Európában legnagyobb jelentőségű kisebbségvédelmi szerződés, a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény végrehajtását felügyelő szakértői testület külön kommentárt fogadott el a Keretegyezmény személyi hatályáról, beleértve a kisebbségi kötődés meghatározásának kérdéseit is.²⁶⁴

Meglepő vagy sem, a nemzetiségi hovatartozás problematikája a dualizmus kori Ausztriában is kardinális jelentőséggel bírt. A többszörös – földrajzi régióhoz, valláshoz, nyelvhez, stb. kötődő – identitások világában korántsem volt egyértelmű, hogy adott személy melyik nemzetiséghez tartozik, azaz, hogy ki kicsoda. Jelen tanulmány ezen összetett témakörbe nyújt rövid betekintést.

2. A NEMZETISÉGEK JOGI HELYZETE AUSZTRIÁBAN

A nemzetiségi jogokat legfelsőbb szinten a dualizmus teljes időszakában az 1867. évi decemberi birodalmi alkotmány részét képező alapjogi

²⁶³ NAGY (2020a).

²⁶⁴ A Tanácsadó Bizottság negyedik tematikus kommentárja a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény alkalmazási területéről. Strasbourg, 2016. május 27., ACFC/56DOC(2016)001. A kommentár magyar nyelven olvasható a jelen tanulmány szerzőjének fordításában: *Pro Minoritate*, 2016/ősz, 85–127.

alkotmánytörvény szabályozta.²⁶⁵ Ezen belül is a 19. §²⁶⁶ biztosította a soknemzetiségű birodalom minden népcsoportjának egyenjogúságát (*Gleichberechtigung*) és sérthetetlen jogát nemzetiségének és nyelvének megőrzésére és ápolására. Az állam továbbá elismerte az adott tartományban szokásosan használt nyelvek (*landesüblichen Sprachen*) egyenjogúságát az iskolákban, a hivatalokban és a közéletben.

Az osztrák birodalmi jogfelfogás szerint az egymástól eltérő hatalmi pozícióban lévő nemzetiségi csoportok tényleges egyenjogúságát csak úgy lehetett biztosítani, ha mindegyik részére külön intézményeket hoznak létre. Az oktatás vonatkozásában ez egyenes úton következett a 19. § harmadik bekezdéséből, amelynek értelmében a vegyes lakosságú koronatarományokban a nyilvános oktatási intézményeket úgy kellett létrehozni, hogy egy második tartományi nyelv kényszerű tanulása nélkül minden népcsoport megkapja a szükséges eszközöket a saját nyelvű képzéshez. Ezt nevezték a nyelvi kényszer tilalmának (*Sprachenzwangsverbot*), amely alapvetően a kisebbségek nyelvi asszimilációját próbálta kiküszöbölni, és a gyakorlatban azt jelentette, hogy például Bohémiában külön iskolákat hoztak létre (szerveztek át) a cseh és német gyermekek számára. Az amerikai alkotmányjogi doktrínából ismert jelszót megfordítva, az ausztriai kísérletet így nevezhetjük: „egyenlően, de elkülönítve”.²⁶⁷

Sajnos az alkotmányos rendelkezés homályos megfogalmazás módja a gyakorlatban számos félreértéshez és etnikumközi feszültségekhez, az oktatásban pedig intézményi szegregációhoz, jól működő kétnyelvű oktatási gyakorlatok szétveréséhez vezetett.²⁶⁸ Mindennek ellenére kétségtelen, hogy a nemzetiségek egyenjogúsítására valódi szándék irányult, a *Gleichberechtigung* elve nem pusztán jogállami dekoráció volt. Alapjogi sérelem esetén az 1869-ben létrejött Birodalmi Bírósághoz (*Reichsgericht*) lehetett fordulni, amely több mint száz esetben foglalkozott a nemzetiségi-nyelvi egyenjogúság kérdésével, az 1875. évi törvénnyel felállított Közigazgatási Bíróság (*Verwaltungsgerichtshof*, VwGH) pedig még nagyobb számban tárgyalt kapcsolódó ügyeket.

²⁶⁵ Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867, über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, in *R.G.Bl.*, 142/1867, 394–396.

²⁶⁶ Részletes elemzését lásd: NAGY (2020b).

²⁶⁷ KING. A kéziratot a szerző küldte el nekem, az nyomtatásban nem jelent meg, így konkrét oldalszámra nem tudok hivatkozni.

²⁶⁸ NEWERKLA: 184–193.

3. NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁG, DE KINEK?

A nemzetiségi egyenjogúság gyakorlati érvényesülésének logikus előfeltétele volt, hogy a jogalkalmazó tisztában legyen azzal, hogy mégis kinek kell biztosítani az adott jogot. A nemzetiségi hovatartozás problémája már a neoabszolutizmus idején végzett népszétség-összeírások során, a Habsburg Birodalom transzljajtán (magyarországi) területein is élesen jelentkezett, amikor a népszámlálási biztosok a nemzetiségi hovatartozás „objektív” kritériumaként felváltva és helyenként kombinálva, de semmiképp sem következetesen a származást, az anyanyelvet, az érintkezési nyelvet és a családnevet vették figyelembe. Ennek során nem voltak ritkák a politikailag motivált visszaélések és az egyéni haszonlesés esetei sem.²⁶⁹

A ciszljajtán statisztikák nem a nemzetiséget (*Nationalität*) mint olyat, hanem a mindennapok során leggyakrabban használt nyelvet (*Umgangssprache* vagy érintkezési nyelv) rögzítették, mégpedig úgy, hogy csak egy nyelvet lehetett megjelölni, és nem is akármelyiket, hanem az Ausztriában bevettnek minősülő kilenc nyelv valamelyikét.²⁷⁰ Ez a módszer a birodalom *lingua francája* (azaz a német), valamint a nagyobb társadalmi presztízst élvező nyelvek (pl. Galíciában a lengyel, a tenger melléki tartományokban az olasz) javára eredményezett torzítást. A dolog iróniája, hogy a célzottan deskriptív statisztikák ténylegesen inkább normatívák voltak, hiszen ezek segítségével tudták definiálni a valóságban sosem „vegytiszta” módon létező nemzetiségi csoportokat.²⁷¹

Ami az ausztriai legfelsőbb szintű bírósági gyakorlatot illeti, tendenciaszerűen elmondható, hogy mind a Birodalmi Bíróság, mind a Közigazgatási Bíróság viszonylag korán a külső, objektívnek tekintett jegyeitől az önmeghatározás elvének (*Bekennntnisprinzip*) irányába mozdult el,²⁷² ami egyébként az egyén magánszférájába való beavatkozástól lehetőség

²⁶⁹ DEÁK: 59–79. Deák Ágnes számos ilyen esetet közöl, egyik-másik kifejezetten mulatságos. Példának okáért a bajmoki (ma: Szerbia, Vajdaság) postamester állítólag „családjából három nemzetiséget csinált, önmagát: szerbnek, nejét: magyarnak, és gyermekeit: németeknek iratván fel; mert – ugymond – egy család-apa csak így tehet eleget a nemzetiségi egyenjogúságnak”. In *Pesti Napló*, 1850. október 11., 178. szám. Idézi DEÁK: 67.

²⁷⁰ „Für jede Person ist die Sprache, deren sich dieselbe im gewöhnlichen Umgange bedient, jedenfalls aber nur Eine der nachbenannten Sprachen anzugeben, u. zw.: Deutsch, Bömisch-Mährisch-Slovakisch, Polnisch, Ruthenisch, Slovenisch, Serbisch-Croatisch, Italienisch-Ladinisch, Rumänisch, Magyarisch (letztere nur in der Bukowina).” – Verordnung des Ministeriums des Inneren vom 6. August 1880 betreffend die Vornahme der Volkszählung im Jahre 1881, in *R.G.Bl.* 103/1880, 367–394, at 372 („Zur Rubrik IX”). A dualizmus idejének első, 1869. évi népszámlálása nem tartalmazott sem a nemzetiségre, sem a nyelvhasználatra vonatkozó kérdést: Gesetz vom 29. März 1869, über die Volkszählung, in *R.G.Bl.* 67/1869, 307–314.

²⁷¹ KUZMANY: 44–45.

²⁷² KING.

szerint tartózkodó liberális államfelfogásnak leginkább megfelelt. Ma is ez az általánosan elfogadott kiindulópont a nemzetközi jogban és a legtöbb állam joggyakorlatában. Magyarul: az a nemzetiségi – német, cseh, rutén, lengyel stb. –, aki annak vallja magát.

A poliglott birodalom nyelvi kavalkádjának elméleti és gyakorlati problémáit szemléltető első birodalmi bírósági döntés 1877-ben született. Az ügyben három alsó-ausztriai, Morvaországgal határos falu (Oberthemenau, Unterthemenau és Bischofswart)²⁷³ szlovák és horvát lakosai azt sérelmezték, hogy a hivatalosan német egynyelvű koronatartomány hatóságai nem engedélyezték részükre „szláv” tannyelvű iskola alapítását.²⁷⁴ A Birodalmi Bíróság elvi érveléssel mondta ki, hogy Ausztria alkotmánya garantálja a vegyes nyelvű települések sérthetetlen jogát arra, hogy az elemi iskolákban azon a nyelven lehessen tanulni, amely a településen szokásos és a lakosság többségének anyanyelve. Jelen ügy panaszosai abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy az érintett településeken túlnyomó többséget alkottak, így nyelvüket a Bíróság könnyűszerrel tekintette domináns nemzeti nyelvnek.²⁷⁵ Ugyanakkor az osztrák alkotmány nem csak a többségi, de a kisebbségi helyzetben lévő nemzetiségeknek is biztosította az anyanyelvű oktatás jogát, és a *Reichsgericht* ezt is elismerte. Így tudták például a Galícia koronatartomány háromnyelvű fővárosában, *Lembergben* (*Lwów*, *Lviv*) lakó rutének elérni, hogy a város tizenhat általános iskolájának legalább egyikében rutén legyen a tanítási nyelv.²⁷⁶

Témánk szempontjából fontosabb, hogy a *Reichsgericht* ekkor még etnikai alapú, objektív jellemzők alapján állapította meg az érintettek nemzetiségi hovatartozását. A három alsó-ausztriai település esetében a viseletet, a szokásokat és az érintkezési nyelvet („Tracht, Sitte und Umgangssprache”) vette figyelembe az illetékes kerületi hivatal jelentése és egy 1857-ben készült etnográfiai tanulmány által közölt információk alapján,²⁷⁷ a lebergi rutének számának megállapításához pedig a görögkatolikus főegyházmegye 1879-es nyilvántartását használta.²⁷⁸ Ez utóbbi egyúttal a nemzetiség és a vallás összefonódását is tükrözi a Bíróság felfogásában: aki Lembergben görögkatolikus, az minden bizonnyal rutén.

Ciszlajtániában nem csak az egyes nemzetiségek iskoláit különítették el egymástól az egyenjogúság jegyében, de az ezeket felügyelő iskolaszékekbe is

²⁷³ Ma mindhárom település Csehországhoz tartozik, elnevezésük: Charvatská Nová Ves, Poštorná, Hlohovec.

²⁷⁴ Alsó-Ausztria történeti többnyelvűségéről szinte alig áll rendelkezésre szakirodalom, a legfontosabb általam ismert kivétel Agnes KIM munkája.

²⁷⁵ Reichsgericht: Erkenntnis vom 25. April 1877, No. 129, in HYE: Vol. 3, 593–596.

²⁷⁶ Reichsgericht: Erkenntnis vom 19. January 1880, No. 203, in HYE: Vol. 5, 946–952.

²⁷⁷ Erkenntnis vom 25. April 1877, *supra* 13, 594.

²⁷⁸ Erkenntnis vom 19. January 1880, *supra* 15, 948.

csak az adott nemzetiséghez tartozó polgárokat lehetett választani. A komikumtól sem mentes Formánek-ügyben a bohémiai *Pilsen/Plzeň* város német képviselői felháborodva fordultak a Közigazgatási Bírósághoz, mivel a cseh többségű városi tanács egy „notórius” cseh személyt választott a német iskolaszék tagjává. A német városatyák szerint Alois Formánek köztudottan cseh származású, magát nyilvánosan csehnek vallja és cseh politikai szervezetek tagja, így megválasztásával a városi tanács kirívó jogsértést követett el. Ugyan a VwGH 1881-es ítéletében magabiztosan szögezte le, „hogy valaki mely nemzetiséghez tartozik, nyilvánvalóan ténykérdés”, ám törvényi szabályozás hiányában mégis fejtörést okozott annak eldöntése, hogy Formánek úr vajon a német iskolaszék tagja maradhat-e vagy sem. A Bíróság elvi jelentőségű megállapítása szerint az olyan „általános jegyek”, mint a nemzetiségi nyelv használata vagy a nemzetiségre jellemző kulturális szokások gyakorlása önmagában nem elégségesek a nemzetiségi hovatartozás megállapításához. Amennyiben az affiliáció egy adott ügyben vitatott és a „nemzetiségi meggyőződés külső megnyilvánulásai” hiányoznak, az illetőt nyilatkoztatni kell, mely nemzetiséghez tartozónak vallja magát. Mivel a konkrét ügy anyagában a VwGH nem talált egyértelmű választ erre a kérdésre, a kinevezési határozatot megsemmisítette. Ugyanakkor a „nemzetiségi meggyőződés külső megnyilvánulásaira” utalás azt sejteti, hogy a VwGH (ekkor még) elképzelhetőnek tartotta a szubjektív önbevallás verifikációját, adott esetben „felülírását”, amennyiben a külső megnyilvánulások annak élesen ellentmondtak.²⁷⁹

Zárszóként elmondható, hogy a dualizmus korszakában Ciszlajtánia lakosságának éles határokkal elkülönített, diszkrét nemzetiségi csoportokba sorolása sosem valósult meg teljesen, és a nemzetiségi egyenjogúság gyakorlati érvényesítése az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig a liberális Ausztria egyik legfőbb dilemmája maradt.

Felhasznált források

- [1.] DEÁK Ágnes: *„Nemzeti egyenjogúsítás”. Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1848–1860.*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- [2.] HYE, Anton Freiherr von Glunek (szerk.): *Sammlung der nach gepflogener öffentlicher Verhandlung geschöpften Erkenntnisse des k. k. österreichischen Reichsgerichtes*, Vol. 3 & 5., Wien, 1878/1880.
- [3.] KIM, Agnes: Multilingual Lower Austria. Historical Sociolinguistic Investigation on Wenker’s Questionnaires, in BÜLOW, Lars – FISCHER, Ann Kathrin – HERBERT, Kristina (szerk.): *Dimensions of Linguistic Space:*

²⁷⁹ Az ügyet ismerteti KING: IA. fejezet.

Variation – Multilingualism – Conceptualisations, Peter Lang, Berlin, 2019, 187–211.

- [4.] KING, Jeremy: *Who is Who? Race and Law in Liberal Austria, 1867–1918*, kézirat, South Hadley, MA, Mount Holyoke College, 2013.
- [5.] KUZMANY, Börries: Habsburg Austria: Experiments in Non-Territorial Autonomy, in *Ethnopolitics*, 2016/1., 43–65.
- [6.] NAGY Noémi (2020a): Identifying minority communities and persons belonging to national minorities in light of the case-law of the Constitutional Court of Hungary, in TEOFILOVIĆ, Petar (szerk.): *Nation, Community, Minority, Identity – the Protective Role of Constitutional Courts*, SZTE ÁJK – Pravne i poslovne akademske studije dr Lazar Vrkiatic, Szeged – Novi Sad, 2020, 36–82.
- [7.] NAGY Noémi (2020b): Variációk egy témára: A nemzetiségi-nyelvi egyenjogúság szabályozási formái az Osztrák–Magyar Monarchiában, in NAGY Noémi (szerk.): *Nemzetiségi-nyelvi szuverenitás a hosszú 19. században*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2020, 170–188.
- [8.] NEWERKLA, Stefan Michael: The seamy side of the Habsburgs’ liberal language policy: Intended and factual reality of language use in Plzen’s educational system, in RINDLER SCHJERVE, Rosita (szerk.): *Diglossia and Power. Language Policies and Practice in the 19th Century Habsburg Empire*, Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 2003, 184–193.

**SZÉCHENYI
EGYETEM**
UNIVERSITY OF GYŐR

